

De rechtspraak was in Indië een bont geheel, gebaseerd op onderling verschillende rechtsregels die door aparte organen werden toegepast. Van de vroegere ontwikkeling van die rechtspraak willen wij slechts vermelden dat het Regeringsreglement van 1854 bepaalde dat, wat de Europeanen betrof, het in Nederland geldend burgerlijk-, handels- en strafrecht moest worden gevolgd en, wat de inheemsden aanging, in beginsel hun eigen *adat*-recht, voorzover dat niet in strijd was met algemeen erkende regels van billijkheid en rechtvaardigheid. Dat *adat*-recht, hetwelk regionaal belangrijke verschillen vertoonde, werd van het begin van de twintigste eeuw af beschreven door de Leidse hoogleraar Cornelis van Vollenhoven en zijn leerlingen – dat betekende niet dat het als een geheel van bindende voorschriften werd vastgelegd; van Vollenhoven zag het *adat*-recht als een soepel geheel dat zich voortdurend aan gewijzigde omstandigheden aanpaste.

De Wet op de Indische staatsinrichting herhaalde in 1925 het onderscheid dat in het Regeringsreglement van 1854 was aangegeven. 'Overall waar de Inlandse bevolking niet is gelaten in het genot harer eigen rechtspleging, wordt', aldus een der artikelen, 'in Nederlands-Indië recht gesproken in naam des Konings' – er was dus sprake van een inheemse en van een gouvernementen-rechtspraak. Nog ingewikkelder werd de zaak doordat er naast het Nederlandse en het *adat*-recht een derde rechtsbron was: de Koran en de commentaren daarop. Inheemsden en Vreemde Oosterlingen (Chinezen, Arabieren en anderen) konden overigens aan de Nederlandse rechtsregels onderworpen worden, 'voorzover', aldus de Wet op de Indische staatsinrichting, 'de bij hen gebleken maatschappelijke behoeften dit eisen'; van die behoeften was bijvoorbeeld sprake in die gevallen waarin niet-Europeanen met Europeanen in een modern economisch verkeer stonden.

Wij maken nu onderscheid tussen civiele en strafrechtelijke zaken.

Voorzover het de Europeanen en de met hen gelijkgestelden, ten dele ook de Vreemde Oosterlingen, betrof, kwamen civiele gedingen in eenvoudige gevallen voor de residentiegerechten (elke residentie had er één) en in de meer gecompliceerde voor de Raden van Justitie (te vergelijken met de gerechtshoven in Nederland); daarvan waren er zes: drie op Java (te Batavia, te Semarang en te Soerabaja), twee op Sumatra (te Padang en te Medan) en één op Celebes (te Makassar, mede voor de rest van de Grote Oost).¹ Van uitspraken van de Raden van Justitie was

¹ Uit praktische overwegingen behandelde de Raad van Justitie te Batavia ook zaken die afkomstig waren uit Zuid-Sumatra, Banka en Billiton en de Westers-afdeling van